

DOAR UN SISTEM PENITENCIAR SIGUR, BAZAT PE RESPECTAREA DEMNITĂȚII UMANE POATE CONTRIBUI LA PREVENIREA TORTURII, OPINIA OMBUDSMANULUI REPUBLICII MOLDOVA

Alexandru Zubco - expert al proiectului finanțat de Uniunea Europeană „Toți împreună spunem NU torturii în Moldova: societatea civilă împotriva torturii”, implementat de Institutul pentru Democrație; Șeful Direcției prevenirea torturii în cadrul Oficiului Avocatului Poporului

No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (art. 5, Universal Declaration of Human Rights). Torture, according to the United Nations Convention against Torture, is: ...any act by which severe pain or suffering, whether physical or mental, is intentionally inflicted on a person for such purposes as obtaining from him, or a third person, information or a confession, punishing him for an act he or a third person has committed or is suspected of having committed, or intimidating or coercing him or a third person, or for any reason based on discrimination of any kind, when such pain or suffering is inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official capacity.

This article was prepared by the Institute for Democracy (Moldova). This article is funded by the European Union (European Instrument for Democracy and Human Rights). Opinions expressed in the article do not necessarily represent those of the European Union.

Keywords: United Nations Convention against Torture, European Court of Human Rights, Moldova, Torture.

В соответствии со ст. 5 Всеобщей декларацией прав человека, никто не должен подвергаться пыткам или жестоким, бесчеловечным или унижающим его достоинство обращению и наказанию.

В соответствии с Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, пытками являются: ... любое действие, которым какому-либо лицу умышленно причиняется сильная боль или страдание, физическое или нравственное, чтобы получить от него или от третьего лица сведения или признания, наказать его за действие, которое совершило оно или третье лицо или в совершении которого оно подозревается, а также запугать или принудить его или третье лицо, или по любой причине, основанной на дискриминации любого характера, когда такая боль или страдание причиняются государственным должностным лицом или иным лицом, выступающим в официальном качестве, или по их подстрекательству, или с их ведома или молчаливого согласия.

Эта статья была подготовлена Институтом демократии (Молдова). Данная статья финансируется Европейским Союзом в рамках EIDHR. Мнения, выраженные в статье, не обязательно отражают точку зрения Европейского Союза.

Ключевые слова: Конвенция Организации Объединенных Наций Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, Европейский суд по правам человека, Молдова, пытки.

Nimeni nu va fi supus torturi, nici la pedepse sau tratament e crude, inumane sau degradante (Art. 5, Declarația Universală a Drepturilor Omului).

În sensul Convenției împotriva torturii și a altor pedepse și tratamente crude, inumane sau degradante, tortura înseamnă: ... orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, durere sau suferințe puternice, fizice ori psihice, mai ales cu scopul de a obține de la aceasta persoana sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiuni asupra ei ori de a intimida sau a face presiuni asupra unei terțe persoane, sau pentru oricare alt motiv bazat pe o formă de discriminare oricare ar fi ea, atunci cînd o asemenea durere sau astfel de suferințe sunt aplicate de către un agent al autorității publice sau de orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau la instigare ori cu consimțământul expres sau tăcut al unor asemenea persoane.

Acest articol a fost pregătit de Institutul pentru Democrație (Moldova), în cadrul proiectului finanțat de Uniunea Europeană „Toți împreună spunem NU torturii în Moldova: societatea civilă împotriva torturii”. Părerile expuse în acest articol nu prezintă neapărat și parerea Uniunii Europene.

Cuvinte cheie: Convenția Organizației Națiunilor Unite, Convenții împotriva torturilor și a altor pedepse și tratamente crude, inumane sau degradante, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Moldova, tortură.

Activitatea sistemului penitenciar urmează a fi realizată în strictă concordanță cu principiile legalității, respectării demnității umane și a drepturilor omului, cu excluderea condițiilor ce ar conduce la tratament inuman și degradant.

Sistemul penitenciar al Republicii Moldova are misiunea de a pune în executare pedepsele și măsurile privative de libertate, în scopul de a spori siguranța societății și a preveni recidiva și cuprinde 17 instituții penitenciare. Aceste activități urmează a fi îndeplinite în strictă concordanță cu respectarea demnității umane, drepturilor omului, cu eliminarea condițiilor ce ar putea conduce la tratament inuman și degradant, facilitând readaptarea și reintegrarea în societate a indivizilor aflați în custodie.

La fel, una dintre atribuțiile principale ale sistemului penitenciar este asigurarea siguranței locurilor de detenție. Spații sigure, condiții materiale conforme cu standardele internaționale, mediu favorabil de muncă pentru angajații sistemului sunt condiții esențiale a exercițiului tuturor drepturilor fundamentale ale persoanelor private de libertate. Asigurarea unor condiții minime de detenție în instituțiile penitenciare rămâne o problemă majoră. Actualmente, Statul Republica Moldova nu-și poate onora obligația de a asigura spații de detenție demne și sigure.

Una din cauze revine fenomenului suprapopulării. La 29 decembrie 2017 prin Ordinul Ministerului Justiției nr.1159 a fost aprobat numărul maxim de persoane admis pentru deținere în penitencia-

re. Astfel, potrivit ultimei evaluări a capacității de cazare a sistemului penitenciar a fost stabilit că, în condiția respectării normelor Comitetului european pentru prevenirea torturii (CPT) care prevăd că unui deținut trebuie să-i revină o suprafață de cel puțin de 4m² de spațiu în încăperile de detenție, în instituțiile penitenciare pot fi plasate 6735 de persoane. O analiză a datelor prezentate de Administrația Națională a Penitenciarelor arată că la 01 iulie 2018, în sistemul administrației penitenciare se dețineau 7319 persoane față de 7868 cât se dețineau în perioada analogică a anului trecut. Astfel, se constată o descreștere a numărului de deținuți cu 549 persoane. În pofida faptului că se constată o descreștere, continuăm să asistăm la o suprapopulare penitenciară de 584 persoane.

Numărul total al persoanelor private de libertate în perioada de raport este constituit din: condamnați-6174 (în 2017-6293), preveniți-1138 (în 2017-1575); arestați contravențional-7 (în 2017-10); femei-484 (în 2017-516); minori (băieți/fete) - 69/2 (în 2017-70/1); ex-funcționari publici- 86 (în 2017-122); condamnați la detențiune pe viață -121 (în 2017-119).

În semestrul I al anului curent în sistemul administrației penitenciare au sosit 1804 de persoane (în 2017 - 2631) și s-au eliberat-1920 persoane (sem.I 2017-1883), dintre care: după expirarea termenului de pedeapsă-590 persoane (sem.I 2017-590); cu înlocuirea părții neexecutate a pedepsei cu o pedeapsă mai blândă-97 persoane (sem.I 2017-7); liberați

condiționat de pedeapsă înainte de termen-260 persoane (*sem.I 2017-115*); eliberați pe amnistie-28 persoane (*sem.I 2017-200*); pe motiv de boală-4 persoane (*sem.I 2017-0*); preveniți liberați-829 persoane (*sem.I 2017-951*); după executarea arestului contravențional-96 persoane (*sem.I 2017-20*); achitați conform deciziilor curților de apel sau supreme de justiție-7 persoane (*sem.I 2017-20*); liberați pe alte motive-9 persoane (*sem.I 2017-32*) și decedați-11 persoane (*în 2017-20*).

Timp de două decenii sunt enunțate aceleași probleme sistemice, cum ar fi subfinanțarea instituțiilor de detenție, suprapopularea, lipsa igienei, asistența medicală precară, insuficiența personalului, relații ostile și abuzuri, automutilări, lipsa programelor de reabilitare și integrare socială, aplicarea excesivă a forței fizice și mijloacelor speciale, detenție în semisubsoluri, celule reci, lumină insuficientă, umiditate, condiții precare de igienă, sistem de canalizare și de ventilație nefuncțional, lipsa sau insuficiența lenjeriei de pat, păturilor și obiectelor esențiale de igienă, măsuri ineficiente de dezinfectare și deratizare, etc.

Infrastructura învechită și neadaptată sistemului celular, și care nu permite separarea condamnaților în sectoare mici, combinată cu lipsa personalului de custodie, duce la perpetuarea violenței și a subculturii în mediul penitenciar. Rata violențelor în sistemul penitenciar este mare. Spre exemplu: în 2017, în 17 cereri deținuții au reclamat Avocatului Poporului că au fost supuși la violență, tratament inuman și răfuială din partea gardienilor, inclusiv în perioada perchezițiilor. 8 plângeri au parvenit din cadrul Penitenciarului nr.15 Cricova. În toate cazurile, Avocatul Poporului a remis organelor procuraturii demersuri de pornire a urmăririi penale. Iar, potrivit datelor din sistemul penitenciar, în 2017 au fost înregistrate fapte de provocare a leziunilor corporale la 1106 persoane (automutilări, violențe între deținuți, accidentări, etc). În adresa organelor procuraturii au fost remise 602 sesizări. Urmare a sesizărilor, au fost inițiate 17 procese-verbale în baza articolului 78 Cod contravențional. La fel, au fost inițiate 280 anchete interne, soldate cu sancționarea disciplinară a 4 colaboratori. Pe 3 cauze organele procuraturii au pornit urmărire penală.

Intimidarea și maltratarea anumitor categorii de deținuți este un fenomen grav criticat de Comitetul împotriva Torturii. Aceste neajunsuri sunt

reflectate permanent în rapoartele internaționale, hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului, rapoartele Avocatului Poporului, media și sectorul asociativ. Sistemul penitenciar continuă să se confrunte cu grave probleme pe aspecte ce țin, inclusiv, de asigurarea garanțiilor minime de detenție, în special, din cauza pasivității factorului politic și acțiunilor insuficiente ale executivului.

Avocatul Poporului apreciază eforturile reprezentanților sistemului penitenciar în a soluționa problemele sistemice enunțate. Totuși, este nevoie de o mai mare implicare pentru îmbunătățirea situației în domeniu.

În Republica Moldova suntem martorii unei duble sancțiuni aplicate persoanei condamnate: pe de o parte, privarea de libertate, suficientă, pentru ca pedeapsa să-și atingă scopul, iar pe de altă parte, suportarea condițiilor de detenție inumane care depășesc limita de jos a normei ce le reglementează, și care creează frustrare și revoltă în rândurile persoanelor deținute. Iar acesta este motivul pentru care pedeapsa nu-și mai atinge scopul, ba mai mult, induce o stare de nesiguranță sau, în unele cazuri, pune în pericol viața persoanelor din custodie. Sunt motive suficiente pentru a se impune o serie de măsuri, dincolo de cele scrise pe hârtie, pentru ca și această categorie socială restrânsă să poată fi ulterior re-integrată în societate.

Avocatul Poporului reiterează că nu există performanțe atâta timp cât nu sunt resurse financiare pentru reformarea din temelie a întregului sistem. Investițiile minore nu sunt resimțite. Avocatul Poporului face apel la autoritățile executive să identifice și să suplinească bugetul Autorității Naționale a Penitenciarelor în vederea asigurării tratamentului uman al beneficiarilor și executării reformei demarate în contextul Strategiei de dezvoltare a sistemului penitenciar pentru anii 2016-2020. Lipsa mijloacelor financiare nu poate fi justificată timp de decenii.

La fel, Avocatul Poporului accentuează necesitatea de a dezvolta cultura managerială, inclusiv de atragere a fondurilor externe în sistemul punitiv. De asemenea, angajații sistemului urmează a fi continua instruiți în domeniul drepturilor omului, observație relevantă repetat de Comitetul antitortură de la Geneva. Or, orele planificate sunt insuficiente pentru asimilarea percepțiilor și conștientizării principiilor și valorilor fundamentale.

Tot aici, Avocatul Poporului reamintește despre necesitatea investițiilor în resursele umane prin salarii decente, condiții optime și rezonabile de muncă, avantaje profesionale. Un sistem penitenciar va fi eficient în condițiile unei satisfacții echitabile, adecvate și motivante de muncă a angajaților acestuia.

La fel, Avocatul Poporului apreciază efortul sectorului asociativ ca un suport semnificativ în prevenirea torturii.

În cadrul Instrumentului European pentru Democrație și Drepturile Omului în Republica Moldova, Institutul pentru Democrație (Comrat), în parteneriat cu Institutul Național al Femeilor din Moldova (Chișinău) și Centrul Media pentru Transnistria (regiunea Transnistreană) cu sprijinul Uniunii Europene, a fost lansat proiectul „Toți împreună spunem NU torturii în Moldova: societatea civilă împotriva torturii”.

Scopul proiectului este de a contribui la prevenirea și combaterea torturii în Republica Moldova, inclusiv în Transnistria. Proiectul prevede crearea a trei centre de asistență juridică și psihologică primară pentru victimele torturii.

Acest proiect este implementat cu suportul financiar al Uniunii Europene. Coordonatorul proiectului este Institutul pentru Democrație - o organizație publică înregistrată oficial la Ministerul Justiției al Republicii Moldova în ianuarie 2007.

În anul 2016, pentru realizări excelente în domeniul drepturilor omului, Institutul pentru Democrație a câștigat premiul Asociației Occidentale a Cluburilor UNESCO cu prilejul Zilei Internaționale a Drepturilor Omului. Pentru realizări remarcabile în desfășurarea activităților în domeniul drepturilor omului în anul 2016, revista științifică internațională „Supremația Dreptului” a recunoscut Institutul pentru Democrație ca fiind organizația anului.

Adrese de contact: Chișinău – str. București 71 (Tel. 067203040); Comrat – str. Tretiucova 21/3 (Tel. 078899110) și Tiraspol – str. T. Șevcenko 12/12 (Tel. 077973007).

La 17 octombrie 2018 la Centrul de instruire al administrației naționale a penitenciarelor din Goian, a avut loc primul seminar de instruire al angajaților sistemului penitenciar pe subiectul inadmisibilității torturii, a răspunderii penale pentru utilizarea sa și a prevenirii torturii în cazul utilizării mijloacelor speciale și a forței fizice. Astfel de seminare vor avea loc în toate instituțiile penitenciare pe parcursul implementării proiectului.

Evenimentele sunt organizate în cadrul proiectului „Toți împreună vom spune NU torturii în Moldova: societatea civilă împotriva torturii” implementat de Institutul pentru Democrație (Comrat), în parteneriat cu Institutul Național al Femeilor din Moldova (Chișinău) și Centrul Media pentru Transnistria (Tiraspol), finanțat de Uniunea Europeană.

Potrivit unui comunicat de presă, citat de IPN, angajații penitenciarelor au fost informați despre răspunderea penală pentru tortură în închisori, au aflat despre garanțiile legale în contextul aplicării forței fizice și utilizării instrumentelor speciale. Totodată, au primit recomandări privind documentarea, raportarea incidentelor și controlul emoțiilor și comportamentului. La fel, au învățat cum să dezvolte intoleranța la tortură, o mai bună înțelegere a responsabilității pentru utilizarea torturii.

Formatorul (Alexandru Zubco) a spus că subiectul abordat este unul important în contextul în care lipsesc instrucțiuni interne privind aplicarea mijloacelor speciale și a forței fizice, în special asupra grupurilor vulnerabile, fapt ce determină angajații să încalce normele generale. Participanții au aflat despre bunele practici și exemplele pozitive de aplicare a mijloacelor speciale, astfel încât să poată evita sau minimaliza relele tratamente față de deținuți.

Bibliografie:

- 1) Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2017. <http://ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/raport2017redfinal.pdf>
- 2) Strategia de dezvoltare a sistemului penitenciar pentru anii 2016-2020. <http://ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/raport2017redfinal.pdf>
- 3) Raport de bilanț al activității sistemului administrației penitenciare în semestrul I al anului 2018. <http://anp.gov.md/randomrapoarte-de-bilant-simestriale-anualerapoarte-de-bilant-simestriale-anualerapoarte-de-bilant>
- 4) Raport privind bilanțul activității sistemului penitenciar pentru anul 2017. <http://anp.gov.md/randomrapoarte-de-bilant-simestriale-anualerapoarte-de-bilant-simestriale-anualerapoarte-de-bilant>